

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

JOURNAL OF MAMUN SCIENCE

VOLUME 3, ISSUE 4 **2025**

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

3 JILD, 4 SON

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

TOM 3, HOMEP 4

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

VOLUME 3, ISSUE 4

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «MA'MUN SCIENCE» | JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

№4 (2025) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-0000-2025-4>

Бош муҳаррир: | Главный редактор:
Chief Editor:

Urazbayeva Dilbar Abdullayevna
Psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
Ma'mun Universiteti NTM

Бош муҳаррир ўринбосари: | Заместитель
главного редактора: | Deputy Chief Editor:

Xudoynazarov Egambergan Madrahimovich
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
dotsent Ma'mun Universiteti NTM

TAHRIRIY MASLAHAT KENGASHI | EDITORIAL BOARD | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

FILOLOGIYA FANLARI (INGLIZ TILI)

Axmedov Oybek Saporboyevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

O'rozboyev Abdulla Durdibayevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Ma'mun Universiteti NTM

Kalandarov Oybek Ruzimbayevich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Yakubov Muzaffar Kamildjanovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Galiyeva Margarita Rafaelovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Nasrullayeva Nafisa Zafarovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Samarqand davlat chet tillari instituti

Cho'ponov Otanazar Otojonovich

Filologiya fanlari doktori (DSc)
Urganch davlat universiteti

Yakubova Matluba Tajibayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Samandarova Lola Sultanovna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

FILOLOGIYA FANLARI (RUS TILI)

Cho'ponov Otanazar Otojonovich

Filologiya fanlari doktori (DSc)
Urganch davlat universiteti

Ruzmetov Surojbek Allaberganovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch davlat universiteti

FILOLOGIYA FANLARI (NEMIS)

Yakubova Matluba Tajibayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch davlat universiteti

FILOLOGIYA FANLARI (O'ZBEK TILI)

Matnazarov Javlanbek Kabulovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

TARIX FANLARI

Anatoliy Sagdullayevich Sagdullayev

Tarix fanlari doktori, professor; akademik
O'zbekiston Respublikasi Fanlar
akademiyasining haqiqiy a'zosi

Ashirov Adhamjon Azimbayevich

Tarix fanlari doktori, professor,
O'zbekiston Respublikasi
Fanlar akademiyasi Tarix instituti.

Goncharov Yuriy Mixaylovich

Tarix fanlari doktori, professor
Altay davlat universiteti Rossiya

Shaydurov Vladimir Nikolayevich

Tarix fanlari doktori, dotsent
Leningrad davlat universiteti Rossiya

Abdullayev Utkir Ismoilovich

Tarix fanlari doktori (DSc),
dotsent Urganch davlat universiteti

Matkarimova Sadoqat Maqsudovna

Tarix fanlari doktori (DSc), dotsent
Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Timur Pulatovich

Tarix fanlari nomzodi, dotsent
Ma'mun Universiteti NTM

Abdalov Umidbek Matniyazovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
Dotsent Ma'mun Universiteti NTM

Jumaniyozova Mamlakat Tojiyevna

Tarix fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Urganch davlat universiteti

Xo'jamuratov Umarjon Rustamovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch pedagogika instituti

PSIXOLOGIYA FANLARI

Shoumarov G'ayrat Baxromovich

Psixologiya fanlari doktori, professor; akademik
O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasining haqiqiy a'zosi

Kryukova Tatyana Leonidovna

Psixologiya fanlari doktori, professor
Kostroma davlat universiteti Belorusiya

Karpinskiy Konstantin Viktorovich

Psixologiya fanlari doktori, professor
Grodno davlat universiteti Belorusiya

IQTISODIYOT FANLARI

Ruzmetov Baxtiyar

Iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ma'mun Universiteti NTM

Sherov Alisher Bakberganovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Voronsova Yuliya Vladimirovna

Iqtisodiyot fanlari nomzodi

Moskva davlat boshqaruvi universiteti

Jabborov Umarbek Rustambekovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Cho'ponov San'at Otanazarovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Niyazmetov Islambek Masharipovich

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

PEDAGOGIKA VA FALSAFA FANLARI

Sardor Sharifzoda O'razboy Tabib o'gli

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Matnazarov Javlanbek Kabulovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Adilov Zafar Yunusovich

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Slepko Yuriy Nikolayevich

Psixologiya fanlari doktori, professor

Yaroslav davlat pedagogika universiteti

Xazova Svetlana Abduraxmanovna

Psixologiya fanlari doktori, dotsent Kostroma
davlat universiteti Belorusiya

Kalandarova Madina Baxadirovna

Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna

Psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ma'mun

Universiteti NTM

TIBBIYOT FANLARI

Yuldashev Baxrom Sobirjanevich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Ravshanbek Babajonovich

Tibbiyot fanlari doktori, professor

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Esamuratov Aybek Ibragimovich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Samandarova Barno Sultonovna

Biologiya fanlari nomzodi, dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Tajiyeva Zebo Baxodirovna

Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Nazarova Maloxat Berdiboyevna

Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Xudaynazarova Salomat Ruzibaevna

Tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Toshkent pediatriya tibbiyot instituti

ILMIY JURNAL TEXNIK KOTIBI

Sultanov Samandar Maxmud o'g'li

Arxeolog (tadqiqotchi pedagog)

Ma'mun Universiteti NTM

FILOLOGIYA

1. Искандарова Нодира Бахрамбековна
ВОСТОК В ЗАПАДНОМ КОНТЕКСТЕ: АДАПТАЦИЯ ОРИЕНТАЛЬНЫХ ОБРАЗОВ В
НЕМЕЦКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ XIX-XX ВЕКОВ.....7
2. Сапаева Хилола Бахромбековна
ЭКОЛОГИЯ И УТИЛИЗАЦИЯ ОТХОДОВ: СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТЕРМИНОВ В
РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ.....14
3. Mamirova Xayriniso Komiljon qizi
BOLALAR NUTQIDA KO‘P MA’NOLI SO‘ZLARNING O‘ZLASHTIRILISHI: KOGNITIV VA
PSIXOLINGVISTIK YONDASHUVLAR.....18
4. Pulat Fozilov
INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI FIZIOLOGIK HOLAT FE‘LLARINING IZOHLI
LUG‘ATLARDAGI TALQINI.....23
5. Masharipov Jakhongir Axmedovich
MORPHOLOGICAL CHALLENGES IN TRANSLATING TRANSPORT TERMINOLOGY
BETWEEN ENGLISH AND UZBEK.....28

IQTISODIYOT

1. Pirnafasov Sarvar Bardiboyevich, Sattarova Mahfuza Dilshodbekovna
MINTAQADA QULAY INVESTITSION MUHITNI SHAKLLANTIRISHNI
TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI.....32
2. Sattarova Dilfuza Dilshodbekovna
MINTAQADA IQTISODIYOT TARMOQLARINI RIVOJLANTIRISHDA ISLOM MOLIVASI
TASHKIOTLARINI JALB QILISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI.....38
3. Mavlanova Barchinoy Shonazar qizi
XORAZM VILOYATI MINTAQASIDA ERKIN IQTISODIY ZONALAR SAMARADORLIGINI
OSHIRISHNING INNOVATSION YO‘NALISHLARI.....45

PEDAGOGIKA

1. Usanova Zulfiya Bozorovna
HOZIRGI INNOVATSION TA’LIM MUHITIDA PEDAGOGIK HAMKORLIKNI
RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK TIZIMI (OLIY VA UMUMIY O‘RTA TA’LIM
MISOLIDA).....54

TARIX

1. Tuyev Fazliddin Erkinovich
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIGA CHET EL INVESTITSİYALARINING KIRITILISHI:
2003-2008 YILLAR ZARAFSHON VOHASI MISOLIDA.....59
2. Jumaniyazov Bekzod Ochilovich, Sabanova Nilufar Baxodir qizi
FUQAROLIK JAMIYATI TARIXIY BOSQICHLARI.....64

3. Salayev Dilshodbek Jumanazarovich TURKIY DAVLATLAR INTEGRATSIYASINING TADRIJI (EVOLYUTSIYASI) VA O'ZBEKISTONNING TASHKILOTGA A'ZO BO'LISHI.....	68
4. Xayitmuratova Zaynura G'aybullayevna QADIMGY MARKAZIY OSIYO XALQLARINING METROLOGIK TIZIMI: O'LCHOV BIRLIKLARINING PAYDO BO'LISHI VA RIVOJLANISHI.....	73
5. Muborak Madrimovna Matyakubova XIVA XONLIGINING BOSIB OLINISHI VA UNING IQTISODIY HAYOTGA TA'SIRI.....	78
6. Xayitov Shodmon Ahmadovich MILLAT FIDOIYSI, OZODLIK VA ERKINLIKNING TOLMAS KURASHCHISI (MAHMUD XO'JA BEHBUDIYNING MA'NAVIY MEROSIGA BIR NAZAR).....	83
7. Matyaqubova Nozima Maksatbayevna QADIMGY XORAZM SUG'ORISH TIZIMLARI OQCHADARYO VA SARIQAMISHBO'YI O'ZANLARI ASOSIDA DEHQONCHILIK VA MADANIY TARAQQIYOT.....	89
8. Durdona Jamolova BUXORODA GIDLIK XIZMATINI RIVOJLANTIRISHDA TARIXIY RISOLALAR VA MATBUOT MATERIALLARINING MANBAVIY AHAMIYATI.....	93
9. Egamov Yusufboy Ergashbek o'g'li O'ZBEKISTONDA YOSHLARNING DAVLAT BOSHQARUVI VA QONUNCHILIK JARAYONLARIDA ISHTIROKINI MUSTAHKAMLASHDA YOSHLAR PARLAMENTINING O'RNI.....	98
10. Matnazarova Gulnoz Baxtiyorovna QUYI AMUDARYO HUDUDIDA NEOLIT DAVRI POLEOGEOGRAFIYASI HOLATI, O'ZLASHTIRISH BOSQICHLARI.....	103
11. Sanjarbek Davletov, Kamronbek Davlatov YANGI O'ZBEKISTON TASHQI SIYOSATIDA MINTAQAVIY INTEGRATSIYA VA HAMKORLIK.....	107
12. Salimov Matyusuf Kodirberganovich XX ASR BOSHLARIDA NIZOMIDDIN OXUN SALIMOVNING TA'LIM TIZIMIDAGI FAOLIYATI.....	111
13. O'g'iloy Erbo'tayeva Suyunovna IKKINCHI JAHON URUSHI YILLARIDA DEPORTATSIYA QILINGAN XALQLAR TAQDIRI.....	115
14. Qurbonova Sevara Sodiq qizi XORAZM VOHASIDA URUG'CHILIK JAMIYATINING GEOSIYOSIY SHAKLLANISHI.....	120
15. Сулайманова Сохиба Баходировна СУҒД ВОҲАСИНИНГ ҚАДИМГИ ПАНЧ ТАНГАЛАРИ.....	125
16. Bahridil Ergasheva O'ZBEK XALQINING BOLA TARBIYASIGA OID USULLARI: TARIXIY-ETNOGRAFIK YONDOSHUV.....	129

Durdona Jamolova -

Buxoro davlat universiteti 2-bosqich talabasi

**BUXORODA GIDLIK XIZMATINI RIVOJLANTIRISHDA TARIXIY RISOLALAR VA
MATBUOT MATERIALLARINING MANBAVIY AHAMIYATI**<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.15362966>**ANNOTATSIYA**

Mazkur maqolada Buxorodagi gidlik va turizm sohalarini rivojlantirish, Buxoro tarixini sayyohlarga talqin etishda muhim o'rin tutgan tarixiy risolalar va matbuot materiallarining manbaviy ahamiyati bayon qilinadi. Shunindek, Buxoro Xalq Sovet Respublikasi yillarida (1920-1924 yillar) matbuot jonkuyarlaridan biri bo'lgan, "birinchi muharrir" nomi bilan tarixga muhrlangan Mahmud Said Ahroriyning "Ismoil Somoniyning sag'anasi (X asr yodgorligi)" nomli salmoqli maqolasi va Sayyid Muxammad Nosirning "Buxoro arki haqida tadqiqot" asarining amaliyotchi gidlar uchun manbaviy roli xususida mulohazalar bildiriladi.

Kalit so'zlar: betakror me'moriy obida, gidlik xizmati, amaliyotchi gidlar, "birinchi muharrir", soyali chiziqlar, "inqilob davri", yagona qo'lyozma nusxa, restavratsiya jarayoni.

Дурдона Джамолова-

Студентка 2 курса Бухарского государственного университета

**ИСТОЧНИКОВОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИСТОРИЧЕСКИХ ТРАКТАТОВ И ПЕЧАТНЫХ
МАТЕРИАЛОВ В РАЗВИТИИ ЭКСКУРСОВОДЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В
БУХАРЕ****АННОТАЦИЯ**

В данной статье рассматривается развитие сферы туризма и экскурсионного обслуживания в Бухаре, а также источниковое значение исторических трактатов и печатных материалов, играющих важную роль в представлении истории Бухары туристам. Также приводятся размышления о значении статьи Махмуда Саида Ахрория «Усыпальница Исмаила Самани (памятник X века)», вошедшего в историю как «первый редактор» и одного из активных деятелей прессы в годы Бухарской Народной Советской Республики (1920–1924), и труда Саида Мухаммада Насира «Исследование о Бухарском арке» для практикующих гидов.

Ключевые слова: уникальный архитектурный памятник, экскурсионное обслуживание, практикующие гиды, «первый редактор», теневые линии, «революционный период», единственная рукописная копия, процесс реставрации.

Durdona Jamolova-

2nd-year student of Bukhara State University

THE SOURCE VALUE OF HISTORICAL TREATISES AND PRESS MATERIALS IN THE DEVELOPMENT OF THE GUIDE SERVICE IN BUKHARA

ABSTRACT

This article discusses the development of guide and tourism services in Bukhara, as well as the source value of historical treatises and press materials that play a crucial role in presenting the history of Bukhara to tourists. It also provides reflections on the importance of the article “The Mausoleum of Ismail Samani (10th-century monument)” written by Mahmud Said Ahroriy-known in history as the “first editor” and one of the prominent figures of the press during the Bukhara People’s Soviet Republic (1920-1924) and the work “Research on the Ark of Bukhara” by Sayyid Muhammad Nasir, for practical guides.

Keywords: unique architectural monument, guide service, practical guides, “first editor”, shaded lines, “revolutionary period”, single manuscript copy, restoration process.

KIRISH VA DOLZARBLIGI

Buxoroning moddiy va manaviy boy madaniyati barcha davrlarda hammani o‘ziga maftun qilib kelgan. Chunki Buxoro “Turkiston mintaqasining beshigi” deb tanilib, 2500 yillik tarixiy shaharlardan biri sifatida ko‘p asrlar davomida sivilizatsiya markazi vositasini bajargan. Ayniqsa, o‘rta asrlarda Buxoro shahri va ular atrofida bunyod etilgan tarixiy, betakror obidalar ularning musulmon dunyosidagi o‘rni va roli beqiyos bo‘lganligini anglatadi.

IX-XII asrlarda Buxoro nafaqat Sharqda, qolaversa, butun dunyoda ilm va madaniyatning ulug‘ bir maskaniga aylangan. Ayni ushbu asrlarda iqtisodiy taraqqiyot, ijtimoiy-siyosiy barqarorlik somoniylar va qoraxoniylar davri hukmdorlarining olimlar va me’morlarga homiylik qilishi ular tomonidan yaratilgan ilmiy kashfiyotlarga, har bir qurilgan betakror me’moriy obidalariga ijobiy munosabat sifatida hukmdorlar ularning bunyodkorlariga hadya va sovg‘alar ulashganlar. Buning natijasi esa shundayki, bugungi kunda Buxoro o‘zining me’morchilik san’ati va betakror jamoli bilan minglab sayyohlarni jalb qilmoqda. Ko‘hna shaharning ko‘p asrlik tarixiy me’moriy yodgorliklari turizm rivojiga ham katta rol o‘ynamoqda. Turistik faoliyatning ajralmas bo‘lagi hisoblangan Gidlik xizmati esa sayyohlarga shaharning tarixiy va madaniy merosini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Mazkur maqolada Buxorodagi gidlik va turizm sohasida muhim o‘rin tutgan, ko‘plab sayyohlarni o‘zining noyob xususiyatlari bilan jalb etib kelayotgan Somoniylar maqbarasi va Ark tarixiy qo‘rg‘onining ahamiyatli jihatlari tahlil qilinadi.

METODLAR VA O‘RGANILISH DARAJASI

Ustida fikr yuritadiganimiz Buxoro Xalq Sovet Respublikasi yillarida (1920-1924 yillar) matbuot jonkuyarlaridan biri bo‘lgan, “birinchi muharrir” nomi bilan tarixga muhrlangan Said Ahroriyning[2] “Ismoil Somoniyning sag‘anasi (X asr yodgorligi)” nomli salmoqli maqolasi tahlili haqidadir. Avvalo, maqolani chop etilishi bilan bog‘liq masalaga bir qadar aniqlik kiritsak.

Said Ahroriyning nomi zikr qilingan maqolasi “Ozod Buxoro” gazetasining “Tarix va osori-atika” rukni ostida chop etilgan bo‘lib, u gazetaning 1924 yil 27 sentabrdagi 146-sonidan o‘rin olgan[3]. Ushbu maqolani yozishga muallifni aynan BXSР yillarida Buxoro tarixiy obidalarini o‘rganish, asrab-avaylash va ularni kelajak avlodga yetkazish, bu borada ta’mirlash ishlarini yo‘lga qo‘yishga alohida e’tibor qaratilganligi undagan. “Buxoro inqilobi” davrida shahar ichidagi tarixiy obidalarining anchasi shikast ko‘rgan. Og‘ir iqtisodiy ahvol va siyosiy vaziyatga qaramay, BXSР Nozirlar Kengashi Buxoroni ko‘rki bo‘lgan obidalarni ta’mirlash va yangidan tiklash uchun ma’lum miqdorda mablag‘ ajratgan. BXSР Maorif xalq nozirliги huzurida tashkil qilingan tarixiy yodgorliklarni muhofaza qilish uchun maxsus sho‘ba bu davrda katta ishlarni amalga oshirgan. Ushbu sho‘ba ishida, ayniqsa, Abdurahim Yusufzoda faollik ko‘rsatgan. Uning tashabbusi bilan 1924 yil 1 avgustda Moskvada Buxorodagi mavjud tarix va madaniy obidalarni ta’mirlash bo‘yicha shartnoma tuzilgan [4].

Buxorolik tarixchi Sayyid Muhammad Nosir ibn Muzaffar[6]ning 1921 yilda fors tilida yozilgan “Taxkikoti arki Buxoro” (“Buxoro arki haqida tadqiqot”) asari yagona qo‘lyozma nusxada

saqlanib qolgan. Mazkur asar O'zbekistonning eng kadimiy me'moriy obidalaridan biri bo'lgan Buxoro arki tarixiga bag'ishlangan. Bu asarda arkning ilk bor bunyod etilishidan tortib, turli asrlarda ro'y bergan siyosiy voqealar tufayli bir necha bor vayron bo'lib, so'ngra qayta tiklanishi bayon qilingan. Ayniqsa, asardagi ashtarxoniylar va mang'itlar sulolalari hukmronlik qilgan yillarda Arkda amalga oshirilgan qurilishlarga doir ma'lumotlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Buxoro har yili minglab mahalliy va xorijiy sayyohlarni o'zining noyob me'moriy yodgorliklari, tarixiy majmualari va qadimiy bozorlari bilan lol qoldirmoqda. Shaharning bir necha me'moriy yodgorliklari Birlashgan Millatlar Tashkilotining fan, madaniyat, ta'lim sohalariga ixtisoslashgan YuNESKO Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan bo'lib, bu uning butun dunyoda turistik ahamiyatini yanada oshiradi. Shuningdek, xorijiy sayyohlarning tashrifida mamlakatimizdagi tinch va barqaror taraqqiyot ham muhim omil hisoblanadi.

Turistlar Buxoroga kelganda tarixiy majmualarni va yodgorliklarni chuqurroq tanishlari va yanada ko'proq taassurotga ega bo'lishlari uchun gidlik xizmatlaridan foydalanadilar. Hozirda Buxoro shahrida faoliyat ko'rsatayotgan gidlik xizmati professional va amaliyotchi gidlarga bo'linadi. Professional gidlar tomonidan sayyohlarga shahar haqida qiziqarli va aniq ma'lumotlar yetarli hisoblanadi. Amaliyotchi gidlar esa tajriba o'rganish bilan bir qatorda tarixiy yodgorliklarni, masalan, Somoniylar maqbarasi va Ark tarixiy qo'rg'oni haqida qo'shimcha manbalar asosida tayyorgarlik ko'rish bosqichini amalga oshirishlari kerak. Bu o'rinda Buxoro me'moriy yodgorliklarining gultojilaridan hisoblangan Somoniylar maqbarasi va Ark tarixiy qo'rg'oni haqida qo'shimcha tarixiy bir hujjat asosida amaliyotchi gidlar uchun quyida muhim materiallar tavsiya beriladi.

Bugungi kunda o'zining qurilish san'ati va betakror jamoli bilan ming-minglab sayyohlarni o'ziga jalb qilayotgan Buxoro hukmdorlari qarorgohi Ark, Somoniylar maqbarasi, Minori Kalon kabilar yuqorida qayd qilingan asrlarning me'moriy gultojilaridir. Shuning uchun moddiy va ma'naviy tariximiz haqida yurtdoshlarimizdan qaysi biri biror-bir kalom aytishga jazm qilar ekan, o'z ona yurti tarixiy osori-atiqalari haqidagi fikrlarni marjon shodalaridek oq qog'ozga tushirar ekan, mo'jizakor obidalar qurilish san'ati, tarixi, musulmon va Sharq me'morchiligidagi mavqei haqida faxr va ehtiros bilan yozadi [1].

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Qalamkashlik tajribasiga ega bo'lgan, o'tmishni chuqur bilgan shaxslardan biri Said Ahroriy hukumatni va jamoatchilikni e'tiborini shu imkoniyatdan foydalanib, Ismoil Somoniy maqbarasiga qaratgan. Maqolada: "Ismoilning (hukmronlik yillari: 874-907) buyrug'i bilan juda yaxshi ziynatlangan muhtasham, shohona bino soling'ondur, tarixning guvohligiga ko'ra, bu joy chiroyli bog'lar, ko'rkam hovuzlar, gulzor va fontanlar hamda doimo oqib turg'on ariqlar bilan qurshalg'on bo'lib, juda jozibali koshona bo'lg'ondur" [3],- deb yozadi muallif.

Said Ahroriy Ismoil Somoniyning xo'jalik va obodonchilik sohasidagi xayrli ishlarini birma-bir sanab chiqadi. Sun'iy sug'orish sohasiga alohida e'tibor qaratilganligi, shahar obodonchiligi yo'lida bog'u rog'lar barpo etilganligi, madrasalar, maschit va xonaqolar qurilganligi haqida g'urur bilan yozadi. "Biroq, - deydi muallif, - ularning ko'pchiliklari zamonlar o'tishi bilan tarix qa'rig'a ketdi. Birdan-bir o'sha davr yodgorligi Somoniy sag'anasi hozirg'acha yo'qolmag'an bir atiqadur. U qimmatli nazar diqqatlarni jalb etg'on, arab va fors me'morchilig'ining qo'shilishidan paydo bo'lg'on bir usul kabi ko'rinsada, butunlay boshqacha bir ko'rinish arz etadur". Bu obida haqida yozar ekan, Said Ahroriy bunday me'morchilik san'ati usuli betakror ekanligi, o'ziga xosligi, bino oddiy bo'lib ko'rinsada, g'ishtlari juda san'atkorona, to'g'ri, tekis va zalvorli terilganligi bilan ajralib turishiga e'tiborni qaratadi. O'rta asrlarda pishiq g'ishtdan binolar barpo etish an'anasi shakllanganligi, g'ishtlarning devordan bir qadar chiqib turishi, bu esa soyali chiziqlar hosil qilishi barobarida tamoman o'zgacha latif bir shakl berishini sinchkovlik bilan ilg'ay olgan.

Maqola matni bilan tanishar ekanmiz, S.Ahroriy Somoniy maqbarasining qurilish usulini undan ikki asr keyin qurilgan Minorai Kalon shakli bilan chog'ishtiradi. "Ismoilning sag'anasig'a qarag'anda minorning g'ishtlari devoridan tashqarig'a juda oz chiqqondur. Ismoilning sag'anasida esa bu g'ishtlar juda ko'p ilgari chiqib, bundan hosil bo'lg'on soyali chiziqlar binog'a tamoman

boshqacha bir shakl beradur”, -deb yozadi muallif. Bu o‘rinda ta’kidlash joizki, minora “inqilob davri”da ko‘p shikast ko‘rgan. Shuning uchun Said Ahroriy Somoniylar maqbarasi Minori Kalonga nisbatan yaxshiroq saqlanganligiga alohida urg‘u beradi.

Somoniylar maqbarasi tarixning nodir me’moriy obidasi ekan, uning ko‘rinishini saqlash, ko‘zga yaqqol tashlanib turishiga erishish uchun obidaning latofatini yanada jozibali qilib ko‘rsatishga xizmat qiladigan tavsiyalarni ham maqola matnidan o‘rin olganligi uning ilmiy qimmatini oshirgan. S.Ahroriy shaxsiy tavsiyalariga ko‘ra, keyingi asrlarda maqbara oldida bunyod etilgan uy (bino)lardan biri tarixiy obidaning to‘laligicha ko‘zga tashlanishiga to‘siq bo‘lib qolganligi, o‘sha imoratni ehtiyotkorlik bilan olish kerakligi qayd etiladi. “Shunda,- deb yozadi Said Ahroriy, - Ismoil sag‘anasining ko‘rar ko‘zdan yashiring‘on tarafi ochilib, butun nafosatini arz eta oladur”. Ikkinchidan, asrlar davomida sag‘ana qanchalik mustahkam qurilmagan bo‘lmasin, uning shikasta bo‘lgan, sal nuragan joylarini ta‘mir etish zarur deb hisoblanadi.

“Yana bir vazifa – binoni ozoda tutib qubbasi ustidagi laylak uyasi tezdan ko‘tarilgan taqdirda osori-atiqamizga hurmat etilg‘on bo‘lur edi”, –degan fikrlar bilan maqolaga so‘nggi nuqta qo‘yiladi.

Bundan bir asr muqaddam yozilgan S.Ahroriyning maqolasi Somoniylar maqbarasining o‘sha davrdagi holati va ko‘rinishi haqida ma‘lumot berishi bilan qimmatli manbadir. Maqola matnining chuqur tahlili shuni ko‘rsatadiki, u 3 qismdan iborat.

Maqolaning birinchi qismida muallif I.Somoni yashagan tarixiy davr, hukmdorning moddiy va ma‘naviy madaniyat rivojiga qo‘shgan beqiyos hissasi, bunyodkorlik faoliyati haqida fikr bildiradi.

Ikkinchi qismida esa maqbaraning Buxoro tarixiy obidalar orasidagi beqiyos o‘rni, qurilish uslubi va san‘ati, bundan yuz yillar oldingi ahvoli haqida fikr va mushohada yuritiladi.

Nihoyat, maqola so‘nggi qismida Somoniylar maqbarasini asrab-avaylash, butunligi va jozibadorligini saqlash haqida aniq tavsiyalar beriladi.

BXSR yillarida Buxorodagi Somoniylar maqbarasi singari tarixiy obidalarining ta‘mirlashdek qutlug‘ ishlar to‘laligicha bajarilmadi. Istiqloq tufayli moddiy va ma‘naviy boyliklarimiz xalqimizga qaytarildi. Tarixiy obidalariga, qadriyatlarimizning muhim bir bo‘g‘ini sifatida qaralib, Buxorodagi Ismoil Somoni maqbarasi, Minorai Kalon, Ark va unga tutash hududda qurilgan imoratlar Butunjahon nodir obidalar ro‘yxatiga kiritilganligi S.Ahroriy singari ajdodlarimizning orzu-umidlari amaliyot ko‘zini ochganligi bilan bir asrlik tarixiy dovon orqali bizni bog‘lab turibdi [5].

Sayyid Muhammad Nosir ibn Muzaffarning “Buxoro arki haqida tadqiqot” (“Taxkikoti arki Buxoro”) risolasi XX asrda arkga bag‘ishlangan birinchi maxsus asardir[7]. Muallif Ashtarxoniylar va Mang‘itlar sulolasiga mansub Buxoro hukmdorlarining Ark va unga tutash hududda qurdirgan imoratlari haqida ma‘lumot beradi. Masalan, naqqoraxona Abdulazizxon (1645-1680) davrida kurilgani kayd etilgan. Ko‘rinishxona, jome‘ masjidi va mehmonxona esa Subhonqulixon (1680-1702), Arkning shimoli-sharqiy qismida joylashgan xalifa Ali avlodidan bo‘lgan Abdolg‘ozi maqbarasi yonidagi Childuxtaron masjidi Muhammad Rahimxon (1756-1758) davrida qurilgan. Boshqa saqlanib qolgan imoratlar XIX asrda bino qilingan. Umuman olganda muallif, keyinchalik me‘morlar tomonidan restavratsiya jarayonida oydinlashgan ba‘zi noanikliklarni hisobga olmaganda, Arkdagi imoratlarning qurilish sanasini, asosan to‘g‘ri qayd etgan.

“Taxkikoti arki Buxoro”ning qator boblari boshqa ma‘lum manbalar asosida yaratilgan bo‘lsa-da, asar Buxoro tarixi va madaniyati bilan qiziquvchilar uchun katta ahamiyatga ega.

Shubhasiz, Ark qadimiy Buxoroning ramzlaridan biri bo‘lib, hozirgi davrda chuqur o‘rganish lozim bo‘lgan arxeologik ob‘ektlardan biridir. Mahobatli me’moriy yodgorlik va Buxoro hukmdorlarining kadim zamonlar XX asr boshlarigacha bo‘lgan davrdagi qarorgohi sifatida ark ming yillar davomida yozma manbalarda tilga olinadi. Hozirgi davrda ark maxalliy va xorijiy sayyohlar tarafidan eng ko‘p ziyorat kilinadigan kadamjolaridan biridir. Bugungi kunda Arkning qal‘a devorlaridan tortib, saqlanib qolgan imoratlarida keng ko‘lamdagi restavratsiya ishlari olib borilib, arxeologik izlanishlar davom ettirilishi zarur. Zero, bunday mahobatli qadimiy inshootlar zamonaviy shaharlar hududlarida barmoq bilan sanarlidir: Quddus, Afina, Rim.

Buxoroning xalqaro turizm markazlaridan biri ekanligini nazarda tutganda, undagi obidalarni o'rganish, saqlash va restavratsiya qilish, ulardan sayyohlar ziyoratgohi sifatida foydalanish uchun mablahlar ajratilishini kelajak avlod uchun investitsiya deb hisoblash mumkin.

XULOSA

Yuqoridagi tarixiy matnlar, faktlar, keltirilgan fikr-mulohazalar amaliyotchi gidlar uchun Somoniylar maqbarasi va Ark tarixiy qo'rg'oni tanishtirilayotganda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki mazkur me'moriy yodgorliklar sayyohlar ko'p tashrif buyuradigan joylardan biri bo'lib, doimiy takrorlanuvchi har xil hikoya va rivoyatlardan ko'ra manbaviy materiallarning berilishi turistlar oldida uning jozibadorligini oshiradi. Chunki sayyohlarga ilmiylik, xolislik, tarixiylik asosida to'g'ri va qiziqarli tarzda yodgorliklarning tanishtirilishi gidlik xizmati samaradorligini yanada oshiradi. Buxoro shahrida turizm va gidlik sohasini rivojlantirish nafaqat iqtisodiy daromad keltiradi, balki milliy merosimizning dunyo miqyosida tanilishiga ham asos bo'ladi.

Iqtiboslar/References/Сноски

1. Hayitov va b. Buxoro va buxoriylarning jahoniy shuhrati. Monografiya. –Toshkent. “Navro‘z” nashriyoti, 2020. -B.86.
2. Mahmud Said Ahroriy -1895 yilda Arabistonda tug'ilgan. 1920 yilning kuzida Buxoroga keladi va Yosh buxoroliklar partiyasiga a'zo bo'lib kiradi. Shu vaqtdan boshlab, BXSRning yagona matbuot organi “Buxoro axbori” gazetasida muharrir vazifasida xizmat qiladi. 1921 yil iyunidan BXSRning Ozarbayjondagi konsuli bo'lib ishladi. Buxoroga qaytgach, 1923-1924 yillar davomida “Ozod Buxoro” gazetasida muharrir o'rinbosari va davlat nashriyoti rahbari lavozimlarida faoliyat yuritdi. 1925 yildan Said Ahroriy Samarqandda moliya-iqtisod texnikumida o'qituvchilik qilgan. 1930 yil 12 noyabrda aynan shu yerda hibsga olingan. 1931 yil 23 mayda Moskva shahrida RSFSR jinoyat majmuasining 58-moddasi 4-bandi bilan otuvga hukm etilgan. O'limidan so'ng oqlangan.
3. Said Ahroriy. Ismoil Somoniyning sag'anasi (X asr yodgorligi) // “Ozod Buxoro”. 146-son. 1924 yil 27 sentabr.
4. O'zbekiston tarixi (1917 – 1991 yillar). Ikkita kitob. Birinchi kitob. 1917 – 1939 yillar. Mas'ul muxarrir: Q.K. Rajabov. – Toshkent: “O'zbekiston”, 2019. – B.163-164.
5. Hayitov Sh.A., Badriddinov S., Raxmonov K.J. Buxoro Xalq Sovet Respublikasi: iqtisodiyoti, ijtimoiy siyosat, madaniy hayot. – Buxoro: “Buxoro” nashriyoti, 2005. – B.83.
6. Sayyid Muhammad Nosir ibn Muzaffarning shaxsiyati, nasl-nasabi va ijodiy faoliyati haqida M.S. Andreev va O.D. Chexovich o'zlarining arkka bag'ishlangan maxsus tadqiqotlarida ba'zi ma'lumotlarni bayon qiladilar. Ularga ko'ra Nosir ibn Muzaffar amirlik davrida doimiy ravishda arkdan tashqari chiqmay hayot kechirgan va bu yerda uning hovlisi hamda shaxsiy kutubxonasi bo'lgan. Muallifning Arabxon ismli o'g'li Amir Olimxonning qiziga uylangan, lekin u ham otasi singari arkdan tashqari chiqish huquqiga ega bo'lmagan. Nosiriddin to'raning laqabi “To'rayi jilov” bo'lib, bu uning amirga yaqinligidan dalolat beradi.
7. Sayyid Muhammad Nosir ibn Muzaffarning “Buxoro arki haqida tadqiqot” (“Taxkikoti arki Buxoro”). -Toshkent: “Tafakkur” nashriyoti, 2009. 153 bet.

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

3 JILD, 4 SON

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

TOM 3, HONEP 4

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

VOLUME 3, ISSUE 4

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадқиқот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000